

Om nyttan och
behofvet af
städers anläggande
i Skåne :
afhandling ur
statsh...

Munck af Rosenschöld, Nils
Rudolf,

54 A Br. 1847

National Library
of Sweden

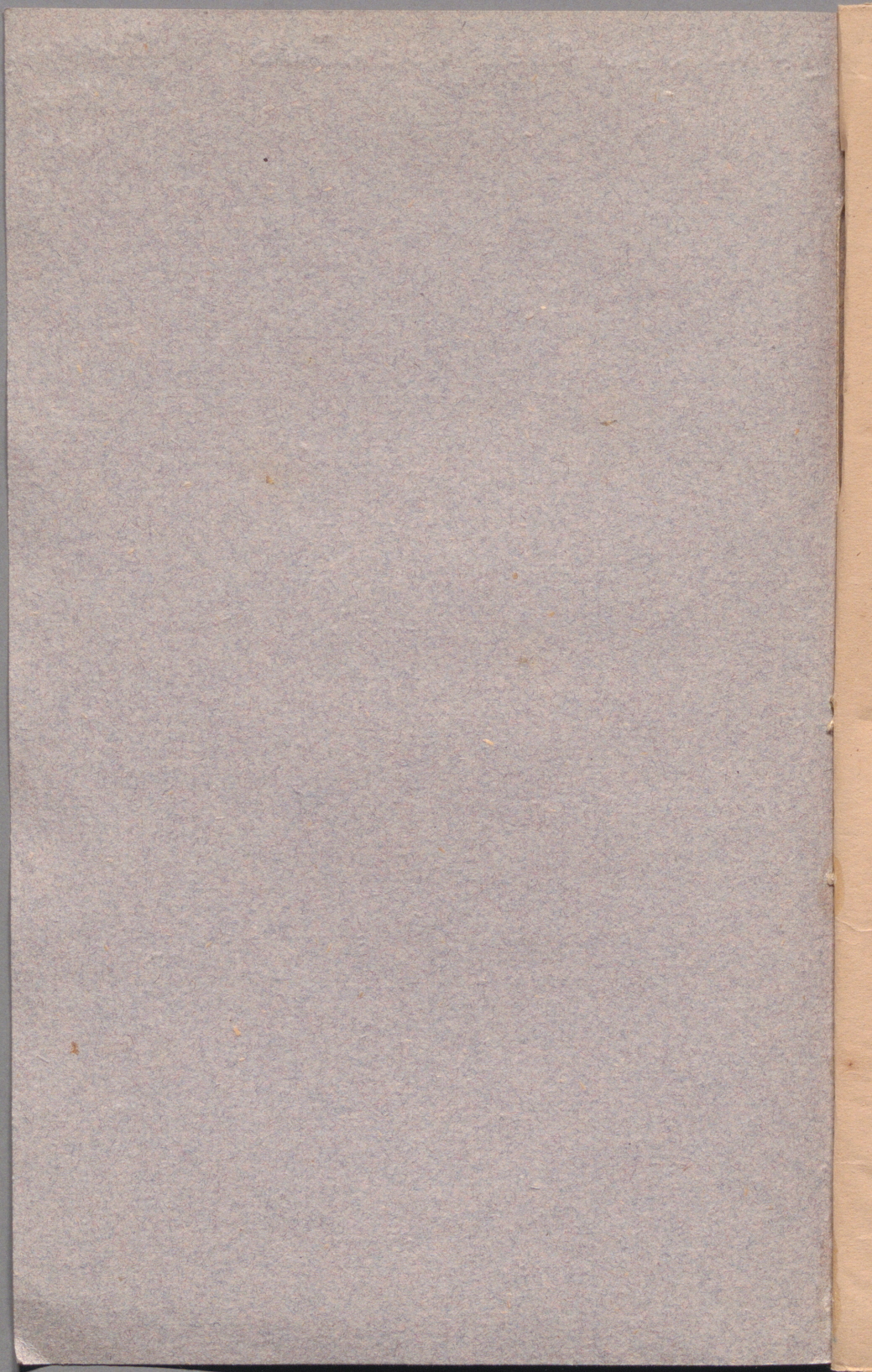
MUNCK AV ROSENSCHÖLD

Politik. Abhandl.

Abhandl.

(P. 1)

1847

Polst
Ukon
Allen
Ply
0
1847

Om
Nyttan och Behofvet

af

Städers anläggande i Skåne.

Afhandling ur Statshushållningen

af

N. R. Munck af Rosenschöld.

Lund 1847. Tryckt hos *N. P. Lundberg.*

02

Nyttan och Behöfvet

af
Hans Kongl. Höghet

Ståders Högskole- och
Skånska

CARL LEVNIUS

öfverlämnad af

Caroliniska Akademien

afhandling om

Skånska

M. S. Högskola af Högskole- och

1784. Tryckt hos P. A. Norstedt

Nyttan och Behöfvet

Hans Kongl. Höghet,
Hertigen af Skåne,
CARL LUDVIG EUGÈNE,
Sveriges och Norriges Kronprins,
Carolinska Akademiens Canzler

Tillegnas detta Utkast

Underdånigast
af
Författaren.

Högborne Furste!

Flera af Sveriges Konungar hafva varit utmärkte genom de Städer de hafva förstört, få genom dem de anlagt. En, Carl den 9:de, har dock såsom grundläggare af Städer tillunnit sig ryktbarhet uti Häfderna och såsom fredliga yrkens befordrare tillnamnet den Store uti de Landskap der han styrde som Hertig. Då Eders Kongl. Höghet är den ende Furste sedan Ifvar Vidfamnes tid, som utan att vara Svensk Konung upptaget Skåne bland sina Tullar, är allas vår öfvertygelse och hopp, att detta Landskap genom den detsamma visade Nåden skall uppkomma ur glömskan och att Eders Kongl. Höghet en gång blifven Konung skall genom att såsom en fredlig Vidfamne sträcka sin omsorg till alla delar af Landets Styrelse lemna oss den lyckan, att kunna öka Eders Kongl. Höghets Tullar med en ny och då den förtjenen genom fredliga idrotter den högste, den, af den Store.

Om Sverige genom tidens vaxlingar blifvit ur-
ständsalt, att för närvarande göra några eröfringar
utom sig, så skall det dock göra herrligare inom sina
egna landamären genom lünder fridsamt intagna; och
vändt åt sig sjelf skall det vinna en sannare er var-
aktigare Storhet än den blodbestänkte det sökt mellan
döden och svürden, ty denna sednare är såsom eldens,
en storhet, som förlür sig sjelf.

Underdänigast

N. R. MUNCK AF ROSENSCHÖLD.

Efter det Skåne tillhörde Danmark har uti detta Landskap ingen enda stad blifvit anlagd; den tid det varit Svenskt närmar sig två hundra år. Det är dock icke så mycket tiden af tvenne århundraden, hvarvid jag fästar mig då jag anser behofvet påkalla flera Städer i detta Landskap, dessa konstflitens och välmågans häfstänger, nödvändiga lifsgrund, och då de icke äro hvad Engelsmännen kalla *rotten Boroughs* eller liken af en försvunnen konst- och näringsflit och handelsrörelse, såsom Skanör och Falsterbo, otvifvelaktiga kännetecken; utan fast mer de ändrade förhållanden, uti hvilka detta Landskap efter Roskildska och Köpenhamnska freden inträdt; ehuru man visserligen måste antaga att om Skåne blifvit lika väl styrdt som andra icke de bäst styrda länder, så skulle denna enda omständighet af en tidrymd af tvenne århundraden från våra dagar mellan förr och nu visa betydlig skillnad af en stigande konstflit och välmåga, därför nödvändiga och deraf uppkommande städer. Skånes närvarande tillstånd är också en stäm anklagelse mot den Svenska styrelsen och inför efterverlden skall alltid såsom ett ojäfvigt vittne om denna styrelses, jag vill icke säga styfmoderliga behandling af detta Landskap, men oförklarliga vårdslöshet, framstå den verksak, att, då det ändrade förhållandet inträdt, att Skåne från att vara ett Dansk genom Sundet från hufvudlandet skildt gränsländ sammanhängande med Sverige blir ett Svenskt gränsländ mot Danmark, så har den Svenska styrelsen under en tid af tvenne århundraden icke funnit någon orsak, hvarken från Statsförhållandernas el-

ler Statshushållningens sida till att anlägga någon enda stad i detta landskap. De första Svenska Styrelserna kunna något urskuldås, de hade svåra krig att bestå, och dessutom fanns under dessa en orsak mindre till anläggande af nya Städer i detta landskap; de visste försvara Sveriges tullfrihet i Sundet. Om de sednare hafva för djupt inslumrat i freden, ursäktade de genom sitt tillstånd sig sjelfva. Den slutligen på Ständ:s anhållan meddelade Köpingsrätten åt den förra Staden Trelleborg, några med Posthus försedda marknadsställen och dylikt äro de endaste bevisen, att dessa Styrelser någon gång drömt om Skåne, alltid ihågkommit med Skatter och gärder.

Utan att ur häfden behöfva känna det, kan man vid första påseendet af Landkortet finna, att alla Skånska Städer blifvit anlagda, då Landskapet tillhörde Danmark. De ligga alla vid kusten, påtagligen anlagda, att vara föreningsställen mellan Skåne och Se-land så i krigs- som handelsförhållanden. Det kunde icke ligga i Danskarnas fördel, att hafva Städer uppe i landet, hvilka vid hvarje krig voro lika så väl som landsbygden blottstälde för att plundras och förstöras af fienden, och om de voro befästade, efter en eröfring skulle lemna honom fast fot uti landet, då Skåne långt förr än det skedde hade blifvit Danmark fräntagit. Något angeläget, att det inre af landet skulle vara i välstånd, kunde Danskarna så mycket mindre hafva som det var ett offer gjordt åt den Svenska fienden. Städerna vid kusterna voro de länkar, hvormed de bundit landet vid sitt herravälde, och de förrådshus, hvaruti de drogo till sig dess öfverflöd. Ty, att kustlandet ett par mil upp blomstrade såsom nu, var en följd af dessa städer och låg i Danmarks fördel så länge Skåne var Köpenhamns kornbod. Dessa städer hafva såsom kust- och sjöstäder kunnat någorlunda

bibehålla sig vid den välmåga de egde, derföre att landet i denna del vunnit en temligen hög fruktbarhet och odling, och den har till och med stigit i sednare tid, då Skåne efter Sveriges förlust af Finland fick en afsättningsort för Spannmål på Stockholm och öfra Sverige för den, som förlorades på Köpenhamn, hvilket så snart Skåne blifvit Svenskt tog sitt behof af denna vara från Rikets egna länder isynnerhet från det någon tid derefter Danskblifna Holstein, som utom Spannmål förser Danska Hufvudstaden med de flesta lifsförnödenheter. Men den afsättning den öfre, mindre odlade och på betesmarker och skogsalster rikare delen af Skånska landet hade för Ladugårdens och Skogens afkastning på Köpenhamn har afstannat och denna delens af landet välstånd sjunkit långt under hvad det var när den såsom gränsland plundrades nästan hvarje årtionde af Svenskarne; då Danska styrelsen till och med sökte att draga nytta af de malm-tillgångar landet kunde hafva, hvarom vittna flera nu öfvergifna grufbearbetningar och lemningar af bergsbruk.

Dessa Städer kunna såsom föreningsorter för varuomsättningar på Östersjön för Skånska Slättbygden ännu ega sitt värde och bidraga till denna dels af landet välstånd och stiga med detsamma; men för handel på Nordsjön eller världshandel äro de dels igenom en ännu gällande i Statsförhållanderna ingående orsak, dels till följe af sitt läge, jag menar Sundska Tullen och vägen förbi Kullagunden genom Sundet, mindre passande, och för upphjelpande af det inre landets välstånd och afsättning af dess alster äro de för långt aflägsna och kunna ej bidraga dertill utan i andra hand.

Är behofvet af en Stad belägen så, att man kan undvika båda dessa första olägenheter, eller Sundska

Tullen och den svårare seglatsen ändå genom Sundet, gifven, så lärer intet bekvämare ställe därför finnas än Höganäs, det förenar uti sig båda dessa fördelar med läge för den förträffligaste hamn; det är lika väl beläget för verldshandel som för handel inom Landskapet antingen medelst en längs åt kustens alla städer gående jernväg eller med kustångfartyg; allt utan att besväras af Sundska Tullen. Denna Stad skulle utgöra föreningsbandet mellan våra Städer vid Östersjön och dem vid Nordsjön och Norriges. Der finnes Stenkol för allahanda ånginrättningar, det är beläget uti en trakt, hvarest finnas våra skickligaste och flesta sjömän för handelsflottan och förträffligt skeppsvirke, omgifvet af en landsort rik på afkastningar af alla slag, ehuru de genom sin aflägsenhet från afsättningsort hittills blifvit mindre begagnade; stenkolen ligger i högar kring grufvorna; ehuru jordmänen är mycket gifvande har jorden länge legat ouppodlad; sillfisket, om än aldrig så indrägtigt, har knappast kunnat lemna sina idkare tillräckligt till redskapens vidmakthållande och födan för året; ty af brist på förlag och täflande köpare hafva idkarne nödgats sälja sin fångst för dagen för det lägsta pris; det eke, som skulle blifvit det bästa skeppsvirke har gått under bränvinspannan och hvad jordbruket afkastat till det lättare långväga forslade bränvinet, då det icke oförvandladt kunde afsättas i orten. Allt gifver vid den ringaste undersökning vid handen, att en Stads och hamns anläggande vid detta ställe skulle vara lika lyckligt för orten som för landskapet och fosterlandet, och att en stad med detta läge skulle med bibehållande af nuvarande förhållanden om kort tid blifva bland de betydligaste handelsorter i Norden.

Den vigt detta ställe, om dess hamn fick den utsträckning och fulländning, som fosterlandets fördel

fordrar, skulle ega uti krigsafseende, hör icke hit att bedömma, men den är tydlig för en och hvar.

Ett mindre viktigt ehuru välförtjent afseende vid frågan om Städernas anläggande åt detta håll har Torekow i Bjära härad och Viken vid Svinebodarna söder om Höganäs, hvilka båda hafva många fartyg och i synnerhet det sednare utmärkt läge för hamn; då Svinebodarna ifrån att vara ett farligt skär, hvarest till och med Danska sjöhjelten Tordenskjöld strandat 1677, skulle blifva den bästa nödhamn.

Fråga om Hamn- och Stadsanläggning både vid Höganäs och Svinebodarna eller Viken har blifvit väckt af flera Riksdagsmän vid sistförflutna Riksdagar.

Båtstad och Skepparkroken nödvändiga för de i Bjära Härad och Södra Halland belägna bygder, bland hvilka ingen varit så väl odlad som Engeltofta-orten under Major Stjernsvärd, hvilken dock med många innehafvare efter honom af egendomen blifvit utfattig af brist på afsättningsort för sin egendoms afkastning, förtjena äfven uppmärksamhet vid fråga om nya Städernas anläggande; och om Trelleborg med det derintill belägna skåreläge, der Carl den Tolfte landsteg 1715, finge anslag för en hamns anläggning på det mest passande stället mellan dem, kanske vid den så kallade Skåre-Ränna, vore det af vigt för den södra Skånska slättbygden, då Skanörs och Falsterbos borgare skulle flytta dit från dessa Städer, hvilka bringade i blomstring genom det der för en tid rika sillfisket ligga på en oodlingsbar sandhed utan all handels gemenskap med de utanför heden belägna bygder liknande ett uti öknen bortdödt handelssällskap eller liken af Städer.

Jag öfvergår nu till frågan om behöfvat och nytan af Städer uppe i landet, att vara föreningsställen för varu-utbyte mellan kustlandet och dess Städer och

skogslandet. Jag tillåt mig yttrandet, att Städerna äro konstflitens och välmågans häfstänger, och det är med dessa såsom med häfstänger, det beror icke på deras mängd utan på deras läge, det ställe der denna kraft användes; liksom man icke kan uträtta något med häfstänger, då vigten är för liten, så kunna städerna icke gagna en Landsbygd, då de äro för långt derifrån aflägsna.

Uti de Landsbygder, hvarest ingen har förlag att vara uppköpare, icke en gång, att ligga i längre förlag för sig sjelf, der kan ingen näringsflit uppkomma, när afsättningsorten är så aflägsen, att vinsten af det lilla bebyggarne hafva att föra till torgs icke uppväger forslingskostnaden, och det enda de afsätta är hvad de utan att göra afseende på forslingen föra till torgs, då de i alla fall nödgas infinna sig i Städerna för att afhemta nödvändighetsvaror. Men med en lättad afsättning tilltager frambringandet af säljbara varor på samma sätt som källans vattentillgång ökar sig ju större öppning den får ända tills alla dess ådror få aflopp; och liksom källan innestängd slutligen bryter sig aflopp, så har näringsfliten tilltvingat sig utväg för sig uti de enskilda och offentliga föreningsställen, marknader och försäljningsorter för utbyte af Slätlandets och Skogslandets alster, som finnas och gifva oss en tydlig anvisning, hvarest vi skola uppsöka de orter, som äro de mest passande föreningsställen mellan slätlandet och skogstrakterna för utbyte af deras alster och konstflit, och försedda med penningsförlag kunna upphjelpa dessa trakter, i sin ödslighet liknande Lappland, till välmående bygder. Sådana orter äro Vittsjö, m. fl. andra i Vestra Göinge Härad, marknadsort för afsättning af timmer och oxar från skogslandet och Småland; men viktigare vid Stockholmsvägen Ljungaskog i Norra Härad såsom närma-

re beläget midtemellan Slättlandet och timmerbygden, hvarest utbyte sker af skogsafkastningar och oxar mot Slättlandets spannemål.

Vidare Åby i Norra Åsbo Härad, hvarest utbyte sker af nämnde varor och linne och andra väfnader, försedt med Posthus; och den ungefär halfannan mil derifrån af sig sjelf grundade Köpingen Sönnarslöf i Qvidinge Prestgäll i Södra Härad; och de aldra viktigaste Hörby i Frosta Härad, utgörande ett föreningsställe mellan Småland, Göinge, Färs, Frosta och Slättlandets Härad, med Posthus, Apothek och Handelsbodas, stor marknad med ofvannämnde varor, bastrep och så kallade Färsingshästar, och Broby i Östra Göinge Härad med Posthus och handelsbodas, nu utan rätt att handla såsom blott beläget $2\frac{1}{16}$ mil från Stad.

Såsom jag yttrat gifva dessa marknadsställen samma utrymme åt konst- och näringsfliten, som det källan får då hon utsipprar ur jorden, innevånarne i dessa trakter få jemt så många af sina alster afsatta, att de derigenom kunna få försedda sina nödvändigaste behof, men i något välstånd kunna hvarken de eller deras näringsflit komma, utan såvida dessa orter blifva säte för en ständig handel med förmåner, som kunna ditlocka förlagsmän.

Det är visserligen sant, genom i lagar grundade förmånsrättigheter kunna icke skapa Städer och näringsflit utan passande läge och anlag för de samma, på samma sätt som det ej blir en källa, derföre att man gräfver en öppning i jorden, utan att bekymra sig om der finnas vattenådror eller ej, men den utväg närings- och slöjdfliten och handeln brutit sig här på ofvannämnde orter ger en säker anvisning, att den skall med understöd taga sig bättre lopp och man behöfver derför ingen annan slagruta; och att dessa orter behöfva för sin uppkomst och välmåga den upp-

muntran, som en utvidgad handels- och näringsfrihet gifver, bevisar deras nuvarande torftiga, värdslösade och ouppodlade tillstånd. Att icke penningeförlag felas i Skånska landskapet bevisas af det höga värde jorden har på slättbygden mot i dessa skogstrakter, ehuru mångenstädes jorden här är lika god som på slättbygden och skogsegendomarna dessutom hafva många andra förmåner, som de på slättlandet sakna; men enhvar ser, att all verksamhet i dessa trakter skulle vara arbete, som ej betalar sig, då ingen säker afsättning kan beräknas, det vill säga inga Städer finnas; och räntan är för hög och de räntelöpande Hypothekssedlarna skada näringsfliten; ty genom dem dragas penningarna ur rörelsen i skrinet.

Under Danska tiden var såsom jag yttrat, äfven det inre af Skåne mer i blomstring än nu, hvilket man kan se af de bergverk och flera näringsgrenar, som man då idkade, men nu förfallna, stå endast såsom sörjande vittnen om en bättre tid. Men om dessa förre eller Bergverken skulle anses mindre böra befordras i Skåne sedan detta Landskap blifvit Svenskt och emot dem i öfra Sverige kunna anses mindre lönande, så finnas så många andra näringar, som, oaktadt icke stadsnäringar genom Städernas anläggande skulle genom den lättare afsättningen uppmuntras, isynnerhet åkerbruket och ladugårdsskötseln, hvilket nu sedan skogstillgången aftagit, blir nödvändigare med hvarje dag, om landet skall kunna föda sina innevånare och bära sina tyngder, men hittills är i mycket usselt skick; ett bättre användande af alla skogsalster; odling af humla och biskötsel, hvilket i sednare tider mycket försumrats; båda dessa sednare äro visserligen blott obetydliga näringar, men fordra också den aldra minsta kostnad; men isynnerhet skulle linodlingen uppblomstra, hvilken för det inre af landet är mycket pas-

sande, och linneförädlingen har det företräde framför bomullstillverkningen, att råämnet äfven är inländskt, och den är lika passande för större tillverkningar i Städerna, som för husslöjd på landet. Att de egentliga Stadsmananäringarna genom Städers anläggande skulle komma i blomstring, faller af sig sjelf, och det är genom de vinster dessa draga åt landets barn, förr lemnade åt utländningarna, som landtmannanäringarna genom en ökad afsättning för sina alster uppkomma i blomstring, folkmängden ökas och landets odling och styrka tilltager.

Flera Städers nytta och behofvet af dem uti Skåne torde vara bevisadt, det beror på en fosterländsk Styrelse, att använda denna häfkraft för näringsflitens upphjelpande, innevånarnes uppkomst och befastande af Statens styrka, så mycket mera som den genom den nya handels-förordningen blir nödvändigare med hvarje dag.

Biskop Tegnér yttrade kort före 1840 års Riksdag om våra Statsmän, att det var de gamla hattar och mössor, som kommit upp, och det likar såsom hans tillägg skulle vara sannt; *amen hufvuden derunder äro borta,* då de kunde arbeta för fri införsel af utländska konstflitens alster, men ej ville göra så mycket för upphjelpande af våra egna näringar och handel, som att bevilja anslag till en hamn åt Höganäs, hvilket skulle blifva Nordens Palmyra; och icke besinnade, att om landets näringar icke upphjelpas i samma mån som folkmängden och derigenom arbetsbehofvet tilltager, så skola vi få föda lika många tiggare uti vårt eget land som vi underhålla arbetare uti fremmande genom att köpa deras arbete; och å andra sidan, att det ej hjälper, att vi lägga alla band på den utländska konstflitens täflan med vår, om vi ej genom all frihet och uppmuntran upphjelpa vår egen, så att

intet behof blir af den förras alster; och besinna, att ett samhälle utan konstflit är såsom en människa utan armar, det är ett urverk som icke går; och, att den ofruktbaraste ort kan genom förädling af fremmande alster eller såsom föreningsställe mellan tvenne bördigares varu-utbyte blifva den rikaste. Så uppvexste Palmyra en bland forntidens skönaste och rikaste städer ur en öcken, men nu sedan dess rörelse afstannat står med sina af Romaren skonade lemningar såsom de dödas stad. Ty städer, som grunda sitt välstånd på handel blott och ej näringsflit, hvaraf få i vår tid finnas, äro af en kort varaktighet, enär det minsta handlen får en annan riktning, så blifva de öde; deras innevånare äro såsom Hartmansdorff yttrade om det fordna Wisbys; endast flyttfåglar, som när vädret ändrar sig; flytta och lemna blott nästena kvar.

Jag slutar med, att om Skånska Landskapets närmaste styresmän ej medhunnit fästa Svenska styrelsens uppmärksamhet på behofvet af nya Städer i detta Landskap, så är orsaken den, att dess indelning uti län är för stor, så att ej dessas styresmän kunna bestämdt känna landets behof; landet var delat i mindre län under Danska tiden, och så är i Danmark ännu, men länsstyrelsen mindre kostsam.

